

SLÆDESPORET

Nr. 56

April 2023

19. årgang

tegner, skænt i sken, digter
har været
på Tugok
teateret

derfor har rydeme røde øjenlåg
så sørgeligt så sørgeligt

Knud Rasmussen Selskabet

Indholdsfortegnelse

Knud Rasmussen og åndemaneren Igjugarjuk	412
Knud Rasmussen Minde Komite (1979-2003).....	414
Grønlands historie hvad skal man læse?	420
GITZ-JOHANSEN - liv og værk	424
Ny dokumentarfilm om samerne på Kola-halvøen	426
Knud Rasmussens plejesøster - Sara Kathrine Lyngø....	427
Polarlitteratur.....	429

Velkommen til årets første nummer af Slædesporet. Vi fokuserer stadig på 5. Thule ekspedition og breder os desuden over stort og småt i Arktis. Jeg skal påminde om, at Knud Rasmussens interesseområde er hele Arktis og dermed alle arktiske kulturer og forskelligheder. Grønland har en stor plads i denne diskurs af indlysende grunde men hele Arktis er som sagt vores område. Herved får vi vores eget og helt unikke præg, der legitimerer eksistensen af vores selskab. Det mærkede jeg i Hundested for nylig, hvor jeg afholdt 2 arktiske foredrag, deltagerne kom med mange medrivende indslag og snakkelysten var stor ligesom nysgerrigheden. Med sådanne medlemmer er jeg fortrøstningsfuld m.h.t. fremtiden, alligevel skal vi have flere medlemmer for at overleve og hvordan det skal ske, må I meget gerne komme med ideer til!

Kilaasi

Forside billede

Forsiden Kassaaluk Qaavigaq tegnede af Jørn Mathiassen 1978. Kassaaluk er kendt af mange af vores medlemmer, idet hun ved flere lejligheder har optrådt med trommedans fra Thule ved vores arrangementer. Hun er en multikunstner der nu også designer smykker af en sjælden kunstnerisk kvalitet. Kassaaluk er omtalt i bogen "Navaranaaq og andre: de grønlandske kvinders historie" Af Måliâraq Vebæk .

Jørn Mathiassen tegnede Kassaaluk under en rejse til bl.a. Qaanaaq, da han lavede research til TV programmet "I Knud Rasmussens slædespor fra Grønland til Stillehavet"

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse

Layout: Erik Fleischer

Knud Rasmussen og åndemaneren Igjugarjuk

Af Claus Oreskov

De mange personligheder Knud Rasmussen mødte på den femte Thule ekspedition, stod udsletteligt i hans

Igjugarjuk Iført grønlandsk anorak som 5. Thule ekspedition forærede ham

erindring og nogle skilte sig særligt ud heriblandt åndemaneren Igjugarjuk fra padlermiut eller på dansk pilefolket. Padlermiut var en folkegruppe der sammen med flere andre grupper, af

forskerne fra femte Thule ekspedition blev indordnet under fællesnavnet rensdyreskimoerne. Alle, der kom under denne kategori, havde det til fælles, at jagten på renerne var afgørende for deres subsistens og kultur. Iblandt kaldte man dem for indlandseskimoerne, eftersom de i modsætning til andre inuit ikke boede langs kysterne, men inde i landet på de områder der blev kaldt ødemarkerne eller på canadisk Barren Grounds. Et udstrakt skovløst landskab der ligger mellem Hudson Bay og Nordvest Passagen.

En ener blandt de mange

Knud Rasmussen mødte blandt disse folk Åndemaneren Igjugarjuk der havde et noget anløbent omdømme, ikke desto mindre opfattede Knud Rasmussen ham ud fra hans bedste sider. Ligesom Knud bedømte ham på baggrund af hans egen kulturs betingelser. I "Fra Grønland til Stillehavet" karakteriserer Knud Rasmussen ham således:

"Når jeg tænker på alle de mennesker Jeg har truffet på den lange strækning mellem Grønland og Sibirien indtager han blandt dem en fremtrædende

plads, han var klog selvstændig intelligent og i besiddelse af stor myndighed over for sine bopladsfælder".

Det var Knud Rasmussens arbejdsområde at udrede den sociale og intellektuelle kultur hos de forskellige inuitgrupper ekspeditionen besøgte. For indlandseskimoernes vedkommende var det Kaj

Birket-Smith der stod for at udrede denne folkegruppes materielle og sociale kultur. Kaj Birket-Smith gennemrejste indlandseskimoernes land sammen med Jakob Olsen (Jákúnguaq) der i sproglig vanskelige situationer fungerede som tolk for Kaj Birket-Smith.

Qaavigarsuaq og Kunuunnguaq

Knud Rasmussen rejste på denne tur sammen med den kun 18-årige fanger fra Thule Qaavigarsuaq. De to behøvede ingen tolk selvom indlandseskimoerne i begyndelsen syntes de talte som om deres tunge var frosne.

I maj 1922 besøgte de to slædehold flere bopladser sammen og uafhængig af hinanden. Det var her Knud Rasmussen mødte Igjugarjuk, der skulle vise sig at blive en uvurderlig håndgribelig hjælp og en af de bedste informanter.

Dog var der et problem, når talen faldt på ham selv og hans evner som åndemanager, blev Igjugarjuk ganske tavs. Knud Rasmussen forstod, at han måtte gå gradvis frem men lidt efter lidt afslørede Igjugarjuk flere sider ved sin åndemanager-virksomhed.

Knud Rasmussen fokuserede især på forskelle og ligheder i den åndelige beskaffenhed mellem indlandseskimoerne og de der levede ude ved kysten. Indlandseskimoernes kosmologi og religiøse overbevisning var meget forskellig fra kystboernes. Ikke mindst den måde en åndemanager fandt sine evner på.

Drømmen om den store ånd.

Indlandseskimoernes åndemanager kom i kontakt med ånde verden gennem drømme. Drømmesyner var anerkendt hos flere inuitgrupper f.eks. hos kobber

– inuit (eskimoerne) og flere andre. Imidlertid fortalte Igjugarjuk, at han udelukkende fik kontakt med sine hjælpeånder gennem drømme og ikke på andre måder som hos f.eks. de grønlandske åndemanagere. I bogen fra Grønland til Stillehavet forklarer Knud Rasmussen om Igjugarjuks træning til åndemanager, at han blev indprentet af sin læremester at: ”om kun at tænke på den store ånd” under faste og i isoleret ensomhed.

Knud Rasmussen vidste udmærket, at inuit ikke brugte begrebet ”den store ånd” og at denne betegnelse var opfundet af missionærerne og tillagt nordamerikanske indianere. Måske har han ment læserne lettere kunne forstå fortællingen om Igjugarjuks åndelige søgen, ved at benytte dette bekendte begreb om den store ånd?

Knud som etnograf

I de engelsksprogede videnskabelige afhandlinger fra 5. Thuleekspedition, bruger Knud Rasmussen en anden vending når han udlægger, hvad det var Igjugarjuk tænkte på under sin ensomme søgen efter hjælpeånderne. Her bruger han udtrykket Pinga og ikke den store ånd (Se: *Observations on The Intellectual Culture of The Caribou Eskimos*” by Knud Rasmussen, side 53). Pinga er fangstdyrenes herskerinde og hun bor et sted oppe i himmelen. Hun er alt livs beskytterinde både mennesker og dyr. Eksemplet med begrebet ”den store ånd” er et ud af mange, hvor Knud Rasmussen er langt mere etnografisk bevidst i de engelsksprogede videnskabelige værker end han er i de populærvidevidenskabelige bøger på dansk.

Knud Rasmussen Minde Komite (1979-2003)

Af Rolf Gilberg

En sandbanke, som fra Hundested ragede ud i Kattegat, blev ofte i gamle dage brugt af sæler til at ligge og nyde tilværelsen på. Sæler blev på ældre dansk kaldt "sælhunde", og sådan fik byen sit navn: (Sæl)hundested(et) = Hundested. Neden for Spodsbjerg fyr med den smukke udsigt lod Knud Rasmussen i 1916 bygge et stråtekt hus, hvor han kunne trække sig tilbage og bearbejde sine forskningsresultater fra sine mange rejser til eskimoernes verden. I årene, der fulgte, udsprang der også mange inspirerende tanker og værdifulde publikationer fra huset i Hundested til gavn for eskimoforskningen og til glæde for utallige læsere verden over, både fagfolk og lægfolk. Men dette eskimoforsknings kraftcenter døde med Knud Rasmussen, og som bekendt ligger huset nu hen som et museum siden 1939.

I 1979 - 100-året for Knud Rasmussens fødsel - nedsatte Det Grønlandske Selskab en arbejdsgruppe bestående af bestyrelsesmedlemmerne, Hans Christian Gulløv og Rolf Gilberg, for at lave en liste over de tiltag, der ville blive sat i gang i anledningen af Knud Rasmussens 100 år. På et møde med Hundesteds viceborgmester Bent Sørensen fremkom denne med et ønske om, at der blev skabt en aktivitet, som ikke kun skulle bringe Hundested på kortet i jubilæumsåret, men som hvert år fremover skulle være en tilbagevendende begivenhed. Sørensen foreslog, at der årligt på Knud Ras-

mussens fødselsdag 7. juni blev afholdt et Knud Rasmussen Mindeforedrag for en indbudt forsamling på 30 personer i Knud Rasmussens Hus. 30 fordi der simpelthen ikke var plads til flere på første sal i huset, hvor foredragene blev holdt. Det var ideen, at foredraget efterfølgende skulle trykkes, for at give en større gruppe mennesker adgang til indholdet end der kunne være folk til stede i huset. Mindeforedraget skulle handle om Knud Rasmussen, om hans arbejde eller i hans ånd om det eskimoiske område.

På den måde håbede man på at kunne genoplive traditionerne omkring Knud Rasmussens hus, så det igen kunne blive et sted, hvorfra der udsendes værdifulde impulser til udbredelsen af kendskabet til eskimoernes kultur og historie. Således ville der igen komme en række artikler om eskimoerne og den arktiske verden fra huset i Hundested, akkurat som det gjorde, da Knud Rasmussen selv levede der.

For at finde frem til de bedste foredragsholdere nedsatte man et udvalg bestående af en repræsentant fra hver af følgende institutioner. Jeg nævner navne på de personer som har repræsenteret disse institutioner, men der var kun een responent af gangen (Desværre har jeg ikke alle data, så der kan være navne som ikke kommer med):

Hundested by: Viceborgmester Bent Sørensen, borgmester Hans Schwennesen, Jens Raunkjær (formand for Børne- og Kulturudvalget).

Eskimologisk Institut ved Københavns Universitet: Hans Christian Gulløv, Lektor Birgitte Sonne.

Etnografisk Samling på Nationalmuseet: museumsinspektør Jørgen Meldgaard, museumsinspektør Anne Bahnson.

Det Grønlandske Selskab: Knud Hertling

Den første komité bestod af: Knud Hertling, formand (Det Grønlandske Selskab), Bent Sørensen (Hundested kommune), Hans Christian Gulløv (Eskimoisk Institut), Rolf Gilberg (Etnografisk Samling) med Bibliotekar

havde frembragt bedre forståelse for eskimokulturen, især i Grønland, både i fortid og i nutid. Foredraget skulle holdes i et almindeligt sprog, ikke i et indforstået fagsprog, som kun de indviede kunne forstå. Man havde netop valgt foredragsformen, fordi Knud Rasmussen selv holdt utallige foredrag for at udbrede kendskabet til livet i de arktiske egne.

Knud Rasmussens Hus i Hundested kunne ikke rumme mange mennesker,

Rolf Gilberg i Knud Rasmussen Hus i Hundested juni 1999

Ellen Albæk, som komité-sekretær. Etnografisk Samlings ledelse ønskede dog efter et års forløb at udskifte Gilberg med Jørgen Meldgaard, som på Nationalmuseet havde ansvaret for det arktiske område, hvorefter Gilberg blev sekretær for komiteen.

At holde et Knud Rasmussen Mindeforedrag skulle være en ære, noget man blev opfordret til, fordi man ved sin indsats

derfor overvejede man at gentage mindeforedragene i Det Grønlandske Selskab. For at få en endnu større kreds af mennesker i tale, forestillede man sig, at mindeforedragene efterfølgende blev trykt i tidsskriftet Grønland, gerne med et referat af de efterfølgende diskussioner. Det viste sig senere, at disse to sidste tiltag ikke kunne gennemføres. Endelig burde Knud Rasmussen Mindeforedra-

gene have den klausul, at de frit kunne oversættes til grønlandsk og udgives i Grønland uden ekstra udgifter, som det i øvrigt er tilfældet med hvad der bringes i tidsskriftet Grønland.

Komiteen skulle have et logo, en identitet, som let kunne aflæses til det rigtige resultat. Det viste sig, at min onkel, plakattegneren Sven Brash, havde tegnet Knud Rasmussen stående på en talerstol og holde et foredrag. Tegningen blev brugt i tidsskriftet Klodshans, 24. dec. 1909, hvor tegningen blev ledsaget af en tekst:

Knud Rasmussens Eskimoer. Min lille Dreng, han sidder pænt lyttende til Ord om Polens øde Vidder og flinke Eskimoer.

“Der triv’s i disse Zoner
knap Dyr, ja, knap nok Tjørn,
men de har kønne Koner
og glade, fede Børn.

Snart er der koldt, snart taaget,
og mørkt det halve Aar”. -
Jeg standser. Der er noget,
som Drengen ej forstaar.

“Nej, Fa’er”! Nu maa Du stoppe!
Hvordan kan ved Kap York
der være Børn deroppe,
naar der er ingen Stork?”

Det viste sig, at onkel Sven forærede originaltegningen til min mor, Lisbet, som senere har overdraget den til mig. Der var således ingen problemer med rettigheder for at lade komiteen bruge denne tegning som logo.

Knud Rasmussen Komiteen tog højde for om de foreslåede kandidater arbejdede med noget i Knud Rasmussen rummet. Der blev taget højde for kandidaternes alder og tidspres. Det betød, at unge kandidater måtte vente, mens man valgte de gamle inden de forlod denne verden.

Den 7. juni 2003 skrev jeg til komiteen: Mandag, den 16. juni 2003 afholdes det 25ende Knud Rasmussen Mindeforedrag. Ideen til disse foredrag kom i

1979 fra Bent Sørensen, i hundredåret for Knud Rasmussens fødsel. Der blev nedsat en komite med medlemmer fra Hundested Kommune og institutioner med kendskab til Grønland. Denne komite skulle hvert år finde en værdig person, som skulle holde årets foredrag i Knud Rasmussens ånd eller tale om forskning eller andet arbejde inden for et af Knud Rasmussens virkefelter. Alt dette ved I jo godt.

Gennem alle disse år har jeg på den ene eller anden måde været tilknyttet Knud Rasmussen Mindekomiteen. Først som almindelig medlem repræsenterende Nationalmuseets Etnografisk Samling, senere som sekretær i perioden 1981-1985 (min daværende chef mente ikke jeg var værdig til at repræsentere Etnografisk Samling), og fra 1986 komiteformand.

Med ansættelse af en faglig uddannet museumsleder for Knud Rasmussen Museet, er det kommet friske kræfter med ny energi, som er ved at sætte sit præg på museet. Det er en glædelig udvikling og det er en dygtig og vidende person, som kommunen har fundet. Nye tider er på vej.

Jeg føler, at min tid er udspillet. Mine ideer til fornyelse er ikke længere nye og der er ikke så mange af dem. Jeg synes, at det er de nye kræfter, der skal til. Derfor ønsker jeg, at det kommende 25ende mindeforedrag bliver det sidste, jeg deltager i som komitemedlem. De nye folk skal bakkes op og have mulighed for at udfolde sig. Det sker bedst ved at friske folk kommer til. Jeg sidder også for langt væk til at kunne være del af arbejdet omkring museet og Knud Rasmussen.

Det har været interessant at være med i de mange år. Jeg har bragt mange ideer til torvs, uden at det har haft den store virkning. Jeg har det sådan, at skal jeg være aktiv i en sag, skal jeg involveres helt i sagen og være med i detaljerne. Jeg føler, at det vil være rigtigt nu, at lade museumslederen dominere aktiviteterne omkring Knud Rasmussen, hans hus og hans minde. Det gøres bedst ved at afslutte en fase og begynde på en ny.

Om mindekomiteen skal videreføres i sin nuværende form, om den skal ændres til noget andet, eller den helt skal nedlægges, vil jeg overlade til byens styre i samarbejde med museumslederen. Jeg vil gerne have lov til selv at fortælle de fremmødte den 16. juni om min fratrædelse. Jeg meddeler det kun her til komiteen, så den kan være orienteret.

Når man kommer op i årene, bliver man mere og mere bevidst om, hvad man bruger sin tid til. Den bliver jo mere og mere begrænset. Jeg har forskning, jeg vil gøre, og nogle bøger jeg vil skrive, så bliver der ikke tid til det hele. Med alderen når man heller ikke så meget som tidligere.

De bedste hilsner fra Rolf Gilberg

Efter foredraget mandag 16. juni 2003 sagde jeg følgende til de fremmødte: Kære Tilhører - Dette var det 25ende Knud Rasmussen Mindeforedrag. Nedenunder ligger en liste over alle de 25 foredrag. Man kan tage en med sig - så længe der er. Nogle af jer har hørt dem alle, andre kun en del. Selv har jeg været med fra starten i 1979, først som komitémedlem, senere som sekretær og fra 1986 som formand. 25 er et godt tal at stoppe

op ved og se sig om for at finde ud af om tingene sker på den bedst mulige måde. Mine ideer til fornyelse er ikke længere nye. Museet har fået ny dygtig faglig ledelse. Jeg føler, at det nu er rigtigt at trække mig tilbage og lade den nye museumsleder dominere aktiviteterne omkring Knud Rasmussen, hans hus og hans minde. Mit liv er ikke længere så langt som det har været. Der er stadig ting, som jeg ikke har nået. Bøger der skal skrives, forskning der skal gøres. Med alderen når man ikke så meget som man forestiller sig, at man kan eller tidligere har gjort. Det er helt min egen beslutning at forlade Knud Rasmussen Mindekomite. Jeg vil gerne sige tak for den tid, jeg har været med. Det har været interessant og spændende. Og så er der laksemadder og vin nedenunder.

oOo

Der blev indkaldt til et møde i komiteen fredag den 31. oktober 2003 kl. 17.00 - 18.45 på Hundested rådhus. Mødets overordnede emne er på forhånd fastlagt som en diskussion af mindekomitéens fremtid. Ved mindekomitéens årlige foredrag, mandag den 16. juni, 2003, meddelte formanden, Rolf Gilberg, at han ønskede at fratræde formandsposten. Fra borgmester Hans Schwenne- sen er indkommet følgende forslag til dagsorden:

- (1) Det foreslås, at Knud Rasmussen Mindekomité nedlægges.
- (2) Det foreslås, at der som afløsning for mindekomitéen oprettes en støtteforening for Knud Rasmussens Hus: Arbejdstitel "Støtteforeningen Knud

Rasmussens Hus"

Hundested den 7. oktober, 2003

Med venlig hilsen, Torben Diklev, Sekretær

Mødets resultat blev, at Knud Rasmussen Mindekomite blev nedlagt og op af asken fløj Knud Rasmussen Selskabet.

Knud Rasmussen Mindeforedrag i 25 år (1979-2003)

(01) 10. okt.1979: Frederik Nielsen: Om Knud Rasmussen som formidler af sagn. Om polarforskerens fortjenester som formidler og sagn og historie, samt om Nielsens samarbejde med Rasmussen.

(02) 7. juni 1980: Jens Rosing: Om grøn- lændernes syn på Knud Rasmussen.

(03) 9. juni 1981: Jørgen Roos: Om Grønlands film.

(04) 7. juni 1982: Helge Larsen: Point Hope, Alaska og Knud Rasmussen. I juli 1924 nær afslutningen af den store slæderejse opholdt Knud Rasmussen sig nogle dage ved Point Hope, om hvilken han har skrevet, at det "er en af de mest interessante bopladser på hele Alaskas kyst og er sikkert den største eskimoiske ruinby, der findes." Med denne udtalelse som begrundelse besluttede den ameri- kanske arkæolog professor Froelich G. Rainey og den danske arkæolog Helge Larsen sig i 1939 til at foretage arkæolo- giske undersøgelser ved Point Hope. Det viste sig allerede den første sommer at være en endnu mere interessant og langt større ruinplads end Knud Rasmussen havde forestillet sig, og 3 somres under- søgelser resulterede blandt andet i fundet af over 10.000 redskaber tilhørende

den hidtil ukendte Ipiutak Kultur, der eksisterede de første århundrede af var tidsregning. Foredraget handler dels om denne kultur, dels om samvær med Point Hope eskimoerne, Tikerarmiut, for mere end 40 år siden.

(05) 7. juni 1983: Maliaraq Vebæk: Mennesker bag Storisen. I egnene ved Kap Farvel huskedes stadig i 1960'erne gamle sagnfortællinger og gamle sange hos en befolkning, som i Sydgrønland var meget isoleret på grund af Storisen, der fra Ishavet ved Nordpolen flyder langs Grønlands østkyst. Mâliaraq Vebæk, som selv er født og opvokset på Kap Farvel egnen, indsamlede sange og gamle fortællinger fra sin hjemegn på spolebånd i sommeren 1963 og 1965. En bog - Niperujutit - Sange fra Sydgrønland - forventes at udkomme i år. Mindeforedraget vil handle om resultatet fra disse 2 indsamlingsrejser, og der vil blive givet prøver på sange og den talte dialekt ledsaget af lysbilleder. Også i det sydligste Grønland er Knud Rasmussen kendt. Der fandt han sin ven og medarbejder Aadaarudaa (Kristian Poulsen).

(06) 6. juni 1984: Inge Thorborg: Min far, Knud Rasmussen, som jeg husker ham.

(07) 7. juni 1985: Inge Kleivan: Jomfru Maria fra Tassiussaq. Vinteren 1874-1875 meddelte en ung pige i Tassiussaq pr. brev til præsten i Upernavik, at hendes dødfødte barn havde sagt til hende, at han var Jesus, at hun derfor skulle have penge og forskellige privilegier. Det kom hende dyrt at stå at sætte sig op mod autoriteterne. Hun fik både prygl og fik hårtoppen skåret af. Knud Rasmussen kom i 1903-1904 gennem distriktet, hvor

han mødte hende og nedskrev hendes historie. Mange af de originale papirer fra sagsbehandlingen er også bevaret. Inge Kleivan vil fortælle om de historiske begivenheder og om de forsøg, der er gjort for at forklare baggrunden for sagen. Var pigen bare fræk og løgnagtig? eller var hun en psykisk ustabil person? eller var hun en religiøs fanatiker? eller kan man opfatte sagen som en grønlandsk kvindes forsøg på protest i et mandsdomineret koloniaslt samfund?

(08) 7. juni 1986: Eigil Knuth: Udpluk af mine dag- og scrapbøger om Knud Rasmussen.

(09) 1. juni 1987: Christian Berthelsen: Grønlands poesi og prosa i samfundets tjeneste - herunder Knud Rasmussens betydning som igangsætter.

(10) 6. juni 1988: Kristian "Aaju" Olsen: Knud Rasmussen - et menneske. Om grønlandsk identitet, om at være grønlænder i Danmark.

(11) 12. juni 1989: Reidar Nilsson & Tukak Teateret: Uaajeerneq 7 maskespil og Knud Rasmussens inspiration for Tukak Teateret.

(12) 11. juni 1990: Birgitte Sonne: Knud Rasmussens eskimomasker fra Nunivak.

(13) 10. juni 1991: Pipaluk Freuchen: Min far, Peter Freuchen.

(14) 15. juni 1992: Michael Hauser: Polareskimoisk trommesang.

(15) 7. juni 1993: Knud Wentzel: Thule i hjertet.

(16) 6. juni 1994: Rolf Gilberg: Mennesket Minik - et liv mellem Thule og New York.

(17) 12. juni 1995: Ebbe Kløvedal Reich:

Den sidste nationalhelt. Myten om Knud Rasmussen blev til allerede, mens han levede. Den var i flere generationer en samlende faktor i det danske samfund. Hvordan bliver en myte til? Og hvordan forholder den sig til virkeligheden?

(18) 1996: Robert Petersen: Knud Rasmussens indsamling, bearbejdelse og gengivelse af grønlandske myter og sagn.

(19) 1997: Mads Fægteborg: Thule - global sikkerhed, lokal tryghed.

(20) 1998: Jørgen Meldgaard: Knud Rasmussens Thule Ekspeditioner.

(21) 1999: Frederik Harhoff: Thuleloven (75 år) og Grundloven (150 år).

(22) 2000: Kirsten Thisted: Aron fra Kangeq.

(23) 2001: Hans Christian Gulløv: Kulturmødet mellem østgrønlandere og vestgrønlandere ved Kap Farvel.

(24) 2002: Kjeld Hansen: Det tabte paradis. Rovdrift på fangststyr i Grønland.

(25) 2003: Arnaq Grove: Jørgen Brønlund i dialog med danske visioner om Grønland.

Grønlands historie hvad skal man læse?

Af Claus Oreskov

Jeg vil her præsentere læse ideer om grønlandsk historie, kultur og politik set med grønlandske øjne.

Fremstilling af grønlandsk historie er på det sidste blevet kritiseret fra forskellige sider for at være domineret af ikke grønlandske forfattere. Nogle er endog gået så vidt i deres kritik som til at postulere, at der ikke findes nogle beskrivelser af grønlandere selv. Det beror på uviden-

hed og er en fantastisk nedgøring af de mange grønlandske forfattere der har bidraget med vigtig historisk og kulturhistorisk viden.

Når det er sagt er det også vigtigt at påpege, at etnicitet eller nationalitet aldrig kan være en videnskabelig metode. Mangt og meget skrevet om Grønland af ikke grønlandere er fremragende forskning, og tænker vi på de ældste tider er det det eneste der findes.

Derfor har jeg lavet en lille smagsprøve på hvad der faktisk findes om Grønland skrevet af grønlandske forfattere. Det er kun en smagsprøve og langt fra udtømmende, og jeg har kun medtaget bøger på dansk.

De bøger og afhandlinger, jeg har ville fremhæve, er af blandet indhold. Nogle er rene videnskabelige ytringer, andre er biografier, med vigtige personlige oplevelser samt sociale beskrivelser.

Læse listen:

"Grønlandernes Historie fra urtid til 1925" Redigeret af H.C. Petersen.

Bogen udkom i 1991 og er oversat til dansk fra grønlandsk.

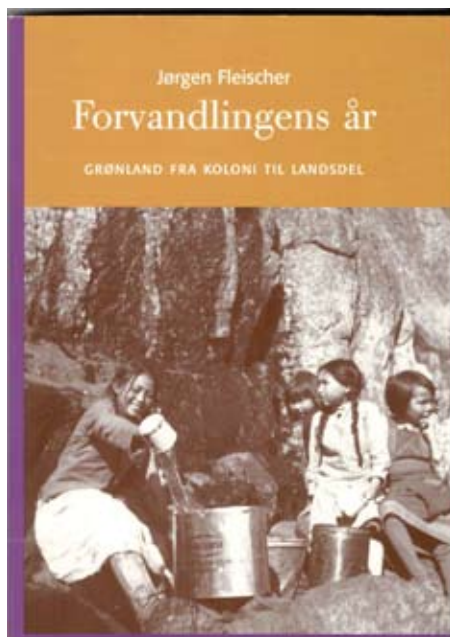
Forfatterne bag bogen er alle kendte og pålidelige forskere på hver deres område. Forfatter gruppen består af: H.C. Petersen, Jørgen Fleischer, Peter Egede, Cecilie Lund, Magnus Larsen, Hans A. Lyngge, Robert Petersen, Amandus Petrussen, Ove Rosing Olsen, Otto Sandgren og Jørgen Pjetturson.

De historiske emner er mange men jeg kan i flæng nævne: Grønlandernes identitet, fangererhvervet, fiskeriet, fåreavl, åndelig vækkelse, politiske forhold, sundhed og sygdom, kirke og skole m.m.

En uomgængelig bog som giver læserne en solid viden til på egen hånd at gå videre i dette spændende emne.

"Settlements, kinship and hunting grounds in traditional Greenland – A comparative study of local experiences from Upernavik and Ammassalik" af Robert Petersen.

Hovedtemaet i denne bog er hvordan fanger familierne i Upernavik og Ammassalik udvidede deres jagt territorier fra omkring 1860 frem til 1970. Gennem denne fremstilling får læserne en fuldkommen etnografisk og sociologisk beskrivelse af fanger erhvervet. Denne viden er også vigtig hvis man vil sætte sig ind i levevilkårene for fanger familierne andre steder i Grønland på den tid samt Arktis som sådan.

"Forvandlingens år Grønland fra Koloni til Landsdel" Af Jørgen Fleischer

En ualmindelig historiebog om tiden fra 1920'erne op til grundlovsændringen i 1953. Grønlands svundne tid genskabes levende og underholdende i forfatterens letlæselige sprog. De markante historiske begivenheder belyses af hverdagslivets og den unge Fleischers egne oplevelser.

Til forståelse af den før kristne religion findes der nogle rene perler som jeg vil håbe alle vil læse.

"Sagn og Saga fra Angmagssalik" af Jens Rosing

Der er tale om et hovedværk om østgrønlandsk religion. Som bekendt var Jens Rosings far, Otto Rosing, præst i Angmassalik på et tidspunkt, hvor den gamle religion var spillevende. Han indsamlede store mængder af viden om de gamle tros forestillinger. Her i blandt var overkateket Karl Andreassens optegnelser der dannede grundlaget for bogen Angákortaligssuit (folket med de store åndemanere) i to bind. En hel del herfra udgør hovedstoffet i "Sagn og Saga".

Jens Rosing interesserede sig også for de gamle østgrønlandske juridiske tromme strider. Og i bogen "Kimilik" gengiver han en masse af de nidviser der ledsagede tromme striden. Ligesom man får indblik i trommestridens sociale og psykologiske betydning.

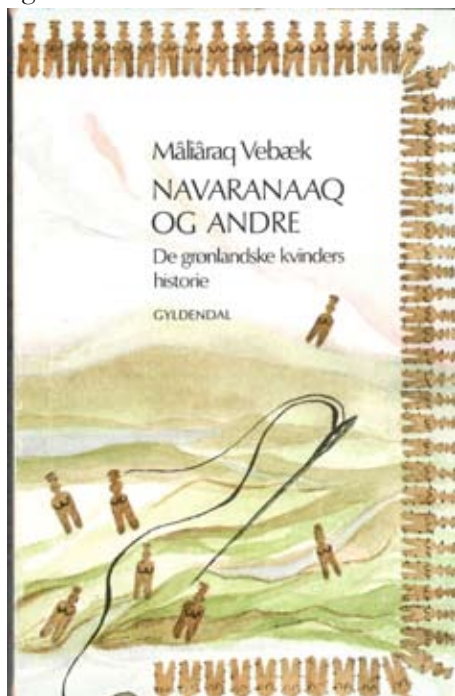
"Øje for øje og tand for tand" af Otto Sandgren.

En østgrønlandsk slægtshistorie og samtidig fortællingen om åndemanere, den gamle religion med dens hævn drøb

og kampsange. Otto Sandgren har disse fortællinger fra personer, der igen har hørt dem som børn og unge. Det er den mundtlige tradition, der er blevet skrevet ned af Sandgren.

"Min eskimoiske fortid" af Georg Qúpersimân

Georg Qúpersimân fortæller om sin tid som åndemaner lærling. Om hvordan hjælpeånderne kom til ham og også kom ham til undsætning når det gjaldt. Samtidig arbejder han på at digte en kampsang, han vil bruge i duel med sine fjender. Inden det kom så vidt, at han kunne udrydde sine fjender, kom kristendommen i vejen for denne hævn. Det er også historien om en fattig forældreløs dreng og om hvordan han overlevede både sult og afsavn.

"Navaranaaq og Andre de grønlandske kvinders historie" af Maliaraq Vebæk

Et historisk værk om kvinderne i Grønland gennem århundredet og deres historie. Fra 1930'erne begyndte de grønlandske kvinder at blive mere synlige på arbejdspladserne, politisk og kunstnerisk. Dette ekspliceres gennem en lang række personskildringer. Bogen er ikke til at komme uden om, hvis man vil kende noget til grønlandsk kultur og historie.

"Grønlænderinden – en personlig grønlandshistorie" af Christel Lütichau

Maria Meyer er en fortælling om et langt liv i Grønland før og nu. Maria Meyer er en mønsterbryder, rundet af de nedarvede dyder i en fangerfamilie, som kommer til at bane vejen for de grønlandske kvinder. Men hendes egen vej frem har haft en pris. Maria fortæller åbent om de problemer og udfordringer, hun som ung grønlandsk kvinde stod over for, da hun skulle ud i verden og møde drømmene og fordommen.

"Kampen om de Vilde Dyr – en ark-tisk vinkel" af Finn Lynge

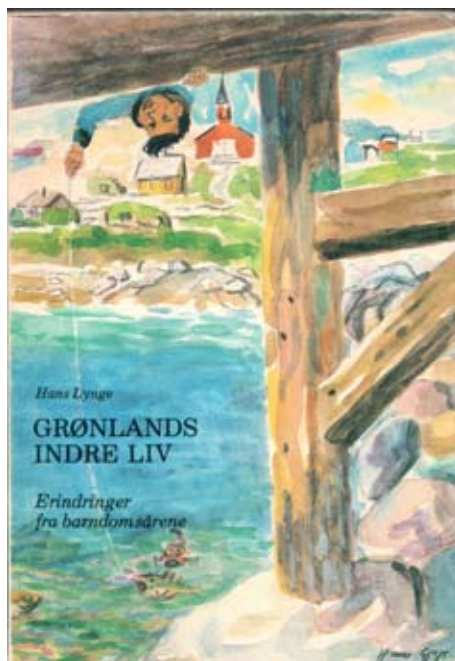
Finn Lynge beskriver kampen mellem dyreværns aktivister og de arktiske fanger og jæger folk med særlig vægt på Grønland.

"Grønlands Indre Liv" af Hans Lynge

Hans Lynges barndomserindringer fra Nuuk er noget af det bedste jeg har læst om livet på godt og ondt i det gamle Grønland. En god miljøbeskrivelse krydret med levende personskildringer.

”Udsteder” af Jørgen Fleischer

Vi får indblik i det sociale liv der levedes i en bygd, dengang Jørgen Fleischer var dreng. Der fortælles om åndemanere og fjeldvandrere, solfester, sangdueller, blodfejder og om hverdagene i et fattigt og sygdomsramt samfund.

”Strejflys over Grønland” af Mathias Storch

Forfatteren til romanen ”En grønlænders drøm” var aktiv i politik og her giver han med egne ord et overblik af den økonomiske og sociale udvikling gennem den tid han selv var med til at præge udviklingen af. Ligesom han fremlægger, hvad han antager for en sund politik i fremtidens Grønland. En bog der skal læses af alle som vil vide noget om udviklingen i Grønland fra omkring forrige århundrede skifte.

”Jeg danser af glæde” af Peter Gundel Dagbogsbreve 1923-1930.

Peter Grundel fremstiller grønlandsk tankegang og værdier, samt danskernes ofte undertrykkende behandling af grønlænderne. Han er meget aktiv og skriver til blade og aviser i Grønland såvel som i Danmark. Han nedskriver sagn for at bevare dem for eftertiden, udgiver flere noveller og er i det hele taget en meget synlig person på hans tid.

”Livet på de yderste øer – beretninger af den grønlandske fanger Johannes kaldet Ungaaralak. Genfortalt på dansk af Frederik Nielsen.

Johannes skriver om sit og sine bofællers liv i Grønland omkring 1870 – 1885. Beretningerne giver et spændende indblik i grønlandske fangers dagligliv i 1800-tallet og et vigtigt dokument om den grønlandske fangerkultur.

”Historien om Mit Liv – en grønlandsk fangers hverdagsliv og hans fortællinger om fortiden” af Paul Hansen.

Paul Hansen er født i 1931 og voksede op i udstedet Saveerneq hos en onkel og dennes kone. Han flytter en del omkring i Nordgrønland og ernærer sig som fanger.

Udover sit eget liv beretter forfatteren en del sagn og fortællinger han har hørt.

”Grønlandske Dagbogsblade – en grønlandsk fangers hverdagsliv i tekst og tegninger” af Thomas Frederiksen

En af mine egne yndlingsbøger. Det er fortællingen om det nye Grønland, hvor fiskeri afløser fanger samfundet. Om hvordan driftige personer tog aktiv del i

samfundsudviklingen. Sparsommelighed og hårdt arbejde var vejen frem for disse mænd og kvinder som forandrede Grønland for altid. De var ikke passive vidner til den nye tid, de var medarbejdere på udviklingen.

"Grønland" af Jørgen Chemnitz

Jørgen Chemnitz er en kendt samfundsdebattør og i denne bog er samlede klummer og politiske kommentarer publiceret i avisen AG gennem årene og frem til 2013.

GITZ-JOHANSEN - liv og værk på Bornholms Kunstmuseum

Af Jeppe Gitz-Johansen

Knud Rasmussen sendte et brev til den unge kunstmaler Gitz-Johansen efter sit besøg på Gitz's udstilling på Vesterbrogade i 1932, hvor den unge 35-årige grafiker og maler var i færd med at forberede sig til en tid på Hawai inviteret af en velbeslået amerikaner. En del af udstillingens værker var med Stillehavs skønheder stærkt inspireret af Paul Gauguin.

Knud så rigtigt, Gitz, du skal male Grønland og menneskene. I dag er Gitz på grønlandsk kaldet Qalipaasorsuaq en meget skattet kunstner, repræsenteret i de fleste lokalmuseer såvel som på Nuuk Kunstmuseum, Katuaq og i Selvstyrets lokaler. Så sent som i efteråret var der en Gitz udstilling på Museet i Maniitsoq.

Knud var på udstillingen den 18. april 1933, ca. en måned senere rejser Gitz nordover, jeg tror det var med Disko, til den lille koloni Sukkertoppen, inviteret til at bo hos den daværende fiskemester Nielsen, der gjorde det i bemalede træskæringer.

Året forinden havde fiskemesteren ansat den 22-årige nyuddannede lærer Vibeke Lindhard til at undervise hans seks børn. Hun måtte flytte ind på børnenes værelse, da kunstmaleren overtog hendes værelse i fiskemester huset nedenfor kolonibestyrrerhuset.

Gitz-Johansen (1897-1977)

*Grønlandsk kvinde, 1930erne
Bornholms Kunstmuseum, Anders Beier*

Vibeke Lindhard, der rejste op sammen med Knud og Eigil Knuth, tegnede en lang frise om Knud's berømte slæderejse fra Thule til Alaska ophængt i kabyssen på skibet på Knuds fødselsdag den 7. juni til stor glæde for polarforskeren, har min mor fortalt mig. For den unge Vibeke faldt for maleren, der overvintrede og var forelsket, selvom han havde 2 børn og var gift. De rejste hjem sammen og blev gift.

Siden blev det til mange rejser til det store land og menneskene. Sammen overvintrede de 1935-36 i det daværende Ammassalik.

Det blev faktisk til den helt store kærlighed som lyser ud af hans kunst. Knud så rigtigt.

Jeg har oplevet det igennem de utallige udstillinger jeg har stået for igennem årene. En stor kærlighed til hans arbejder.

Nu er min fader aktuel med en meget velbesøgt udstilling på Bornholms Kunstmuseum kurateret af museets kunsthag-

lige leder Tine Nygaard. Udstillingen er forlænget med mere end et halvt år.

Tak Knud - du elskede den unge maler frem.

Man kan se udstillingen til og med august men en egentlig slutdato har man ikke bestemt endnu så måske kan den ses lidt længere

Bornholms Kunstmuseum

Otto Bruuns Plads 1

3760 Gudhjem

Knud Rasmussen

e. 19.april 1933

Kære Hr. Gitz-Johansen

Det var mig en stor og god oplevelse at se Deres Billeder igaar- og efter dette besøg er jeg mere end nogensinde overbevist om, at der venter Dem meget betydningsfulde Opgaver i Grønland.

Deres Naturlæde og Forstaaelse, hvormed de skildrer Dyr vil give Dem Arbejdsmærker deroppe, som de sikkert yderligere vil kunde uddybe de toner, som de har givet saa fortræffeligt udtryk for i deres Billeder fra Sverige, Nordnorge og Lap-land.

Desværre er jeg personligt for Tiden så absolut engageret pekuniært, hvor gerne jeg end vilde, er ude af stand til selv at yde dem nogen Støtte, vil jeg med Glæde underskrive den opfordring de viste mig i Hundested.

Vil de sende mig den med Posten, skal den omgaaende blive returneret.

Med venlig Hilsen til Dem og Deres Frue fra Deres Knud Rasmussen

Ny dokumentarfilm om samerne på Kola-halvøen

Tina Sovkina fortæller om filmen: ”På andet år deltager SMBA ”Kolahalvøens samiske radio” sammen med ”Samisk Kvindeforum” i de oprindelige sibiriske

er fem år.

Her tager jeg sammen med min bedstefar Jegor og mine mostre til Seidjavr. Min barndom forløb netop dér. Min mors forfædre havde deres telte stående ved munden af floden Tsaga. Dér boede

folkeslags filmfestival ”Ada Tjir-Suu”, hvilket oversat fra kaukasiske betyder Forfædrenes Land, Fædrelandet.

Jeg var så heldig at være med på den første festival, hvor jeg viste filmen ”Tid”, hvor Valerij Kudinov var regissør.

Jeg var ikke selv til stede på anden filmfestival, men deltog dog med filmen ”Tsyjja nijta/ En dygtig pige”

I min film fortæller jeg om min tilbagevenden til mit modersmål efter mange år. Anledningen hertil var et lille emne fra studiet ”Kreaton”. Jeg takker Andrej Sytjov personligt for muligheden for at bruge billeder fra denne film, hvor jeg

de; dér fiskede de og gik på jagt.

Netop dette emne fik noget til at gå op for mig.

En række spørgsmål meldte sig: hvorfor hørte jeg samisk tale, hvorfor faldt jeg i søvn eller vågnede til lyden af den joik min bedstemor sang. Hvorfor kender mine børn ikke noget til dette og har ikke hørt det.

Jeg tog fat på lærebøgerne, begyndte at lære sproget; læste eventyr fortællinger; og når der var mulighed for det, at tale sproget, tale det som jeg nu kan og formår.

Jeg er kommet godt i gang.

Knud Rasmussens plejesøster Sara Kathrine Lynge

Plejesøster eller ej Sara Kathrine Lynge var tæt knyttet til præstefamilien i Ilulissat

Af Claus Oreskov

Niels Fenger lavede et særdeles interessant interview i 1978 med den dengang 90-årige Kirstine Regine Louise som var datter af Knud Rasmussens plejesøster Sara Kathrine Lynge. En del af interviewet findes i Niels Fengers bog: ”Knud Rasmussen Grønlands Aladdin” (side: 47,48).

At Knud Rasmussen havde en plejesøster, kom bag på mig og sikkert også på mange andre. Hvordan det hele hænger sammen ved jeg ikke nøjagtigt, men her er hvad jeg har kunne opdrive:

Sara Kathrine Lynge gift med tømrer Jørgen Jakob Jonas Guldager datter Kirstine Regine Louise Født i Ilulissat/Jakobshavn den 18. november 1889.

Ilulissat kirkebog 13. oktober 1887 har følgende bemærkning om parret:

”Vielse 13. oktober 1887 i Ilulissat/Jakobshavn:

Jørgen Jakob Jonas Guldager, 25 år
Ungkarl i Handelens tjeneste ved Jakobshavn

Katrine Sara Lynge 29½ år. Ugift tjenerinde hos Missionær Rasmussen ved Jakobshavn.”

Datteren Kirstine Regine Louise er altså Niels Fengers informant. Om hende

vides, at hun blev gift med distriktslæge Stephan Vilhelm Barchalia, født på Endelave den 19. november 1884.

Regine og Vilhelm vies i Nuuk 24. juni 1915.

Hendes giftenavn var Regine Barchalia. En datter, Margrethe Cæcilie Barchalia fødtes i Nuuk den 13. april 1916.

De flytter til Danmark. Vilhelm Stephan dør af mavesår den 22. januar 1944 på Kommunehospitalet i Kbh. Da lever Regine som sagt stadig.

Plejesøster og eller kiffaq/tjenestepige

Niels Fenger skriver, at Sara Kathrine Lynge var plejedatter hos familien Rasmussen i Ilulissat, men kirkebogen anfører at hun var tjenestepige der.

Jeg vil selv antage at begge udsagn stemmer, indtil der kastes mere lys over sagen. I det gamle Grønland var der en lang tradition for at optage plejebørn i familierne og kirkebogen skulle jo have en stilling hæftet på den unge kvinde!

Regine/Regina husker at

”Når Knud Rasmussen kom til Jakobs-havn, så var der ingen der kunne gå i seng den nat. Og hver evig eneste aften så skulle de op til os. Det var noget Knud Rasmussen arrangerede og hver aften skulle mor lave kaffe og min mor kunne jo bage kager - ikke fine kager, men kager, og de måtte gerne tage deres venner med.

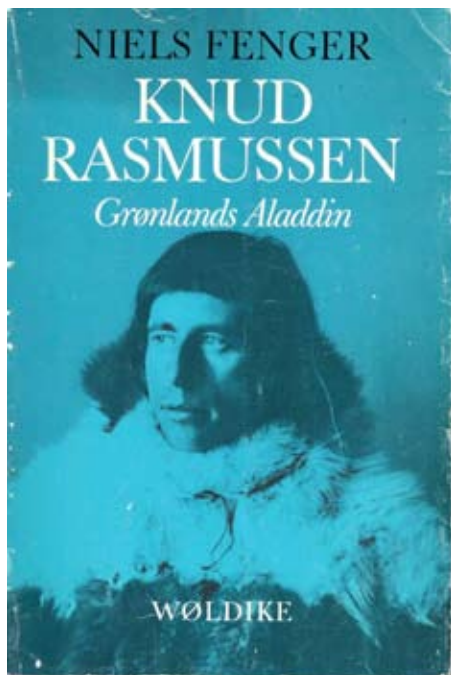
Alle Knuds gamle venner fra drengeti-

den var her jo stadig. Og hans hunde, de var som mennesker. Alle hans hunde havde menneske navne. Der var ingen der kunne slå med pisken som Knud. Når han knaldede med pisken, så – pist – var de væk. Og alle elskede Knud, for han gjorde ingen forskel – store dygtige fangere og små stakler alle var de lige gode og fine for ham. Mor fandt altid det bedste sælkød til ham, han elskede sælkød.

De (ekspeditionsdeltagerne på den literære Grønlands ekspedition) boede i mandehuset og de gik ikke ud til selskabet hos danskerne, hvis ikke deres grønlandske ledsagere var inviteret med. Sådan var det ellers ikke almindeligt dengang. De var det meste af vinteren i Jakobshavn for at træne hundene, og de kom sammen med alle.

Det mærkelige var, at der var ingen af kvinder der fik børn af det. Dog – sådan var Knud, mand kan jo ikke undvære en kvinde i et helt år. Der var en der hed Margrethe, hun stod altid udenfor vinduet og ventede på ham, men det ved jeg ikke nærmere om, for Jeg har aldrig overværet det.”

PS: hvis nogen har kendskab til originalmanuskriptet til dette interview, så vil jeg blive meget glad for oplysninger desangående – Claus Oreskov.

Andre Grønlands bøger af forfatteren Niels Fenger der er gode at have ved hånden på natbordet:

”Indenskærs. Fortællinger fra Grønland”

Af Niels Fenger

”Palasé. Hans Egede i Grønland” af Niels Fenger

”Solen kommer ikke mere op. Jørgen Brønlunds rejsedage” af Niels Fenger

”Hvid anorak” Af Niels Fenger

”Under Narssak-fjældet : indtryk fra Grønland” Af Niels Fenger

Niels Fenger (1916-1992) var en dansk pelsdyrsavler og forfatter, der skrev en lang række spændende bøger. Mange af bøgerne beretter om livet med jagt, fiskeri og sejlads, sådan som han selv kendte det, og om Grønland, som han var stærkt knyttet til.

KNUD RASMUSSEN SELSKABET

Bestyrelse:

FORMAND

CLAUS ORESKOV

30722576 • kilaasi.oreskov@gmail.com

NÆSTFORMAND

JACOB MOTZFELDT KYED

53535025 • jkyed@hotmail.com

KASSERER

NANCY PEDERSEN

40307409 • nancypedersen@live.dk

SEKRETÆR

BIRTE HAAGEN

30528235 • tinok.birte@email.dk

BESTYRELSESMEDELM

ERIK FLEISCHER ("BARN")

40797921 • barn.fleischer@gmail.com

SUPPLEANTER

JYTTE BLOCH-KELSEN

45819695 • jytte-bloch-kelsen@privat.dk

NAJA MIKKELSEN

nm@geus.dk

KNUD MICHELSEN

39627781 • knud@michelsen.mail.dk

Redaktionen af Slædesporet

– udgøres af bestyrelsen med

Claus Oreskov

som ansvarshavende redaktør.

Alle henvendelser vedr. udgivelsen

bedes rettet til redaktøren

kilaasi.oreskov@gmail.com

ISSN 1603-9246

Polar litteratur

Gwich'in indianeren og forfatteren Velma Wallis skrev romanen "To Kvinder" inspireret af gamle sagn hun hørte fra sin mor. Historien er grum. To ældre kvinder efterlades af stammen, hvis overlevelse er bragt i fare af en usædvanlig hård vinter.

Gwich'in nomadisere omkring i det indre Alaska efter jagtbyttet og stammen var så udsultet, at man efterlod de to ældre kvinder. Kvinderne beslutter, at de ikke vil dø og gamle overlevelseshundskaber dukker frem af erindringer. Langsomt men sikkert opbygger de vinterforråd og klæder til at modstå kulden. Stammen der forstødte dem, gik det imidlertid meget dårligt. Et år er gået og stammen genfinder de ældre kvinder, der nu bliver stammens redning qua deres overlevelseshundskaber og deres store ophobning af forråd. Med tiden genskabes tilliden mellem de to kvinder og stammen, de har brug for hinanden og venskaber kan ikke så let slås i stykker.

Bogen findes på dansk – Velma Wallis "To Kvinder" med efterskrift om forfatteren og Gwich'in.